

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศในด้านใดก็ตาม จะต้องอาศัยกำลังคนในชาติเป็นสำคัญดังนั้นการจัดการศึกษาสำหรับประชาชนในชาติจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะการศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล การศึกษามีบทบาทอย่างมากทั้งในระบบ นอกระบบ โรงเรียน และระบบการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ชนบทส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบน้อย อีกทั้งความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และส่งผลต่อชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในชีวิตประจำวันของบุคคลส่วนใหญ่ การปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมนับว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่ง การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นดังที่ McClusky (อ้างถึงใน อุ่นตา นพคุณ, 2523) กล่าวไว้ว่า "การเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องต้องอาศัยการเรียนรู้ที่สืบเนื่อง" (Continuous change requires continuous learning) เพราะการเรียนรู้เป็นกระบวนการ การศึกษาตลอดชีวิต (Life-long Education) หรือการศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สืบเนื่องติดต่อกันตลอดชีวิตตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยชรา

ปัจจุบันการจัดการศึกษาได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง โดยยึดหลักการที่ว่าการศึกษาเป็นสิ่งที่ต้องจัดทำอย่างต่อเนื่องกันตลอดชีวิต เป็นการศึกษาเพื่อทุกคนในสังคมและรวมไปถึงการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการศึกษาด้วย ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตและทำให้สังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)

การเรียนรู้ของบุคคลในสังคมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนเรามีการรับรู้สิ่งเร้าต่างๆ ได้โดยอาศัยอวัยวะสัมผัส (Sensory Organ) อันได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น ผิวกาย ซึ่งทำหน้าที่ในการรับสัมผัส รูป รส กลิ่น เสียง ส่งไปเป็นประสาทการรับรู้ทางสมองเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นต่อไป (อรพินทร์ ประสิทธิ์รัตน์, 2528)

การเรียนรู้ที่ L.J.Cronbach (1963) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากการได้มีประสบการณ์" ซึ่งความหมายดังกล่าว เป็นจุด

มุ่งหมายสำคัญของการเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสารเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ ทักษะ และมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพที่ดีในที่สุด

การที่จะให้ผู้รับเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและรวดเร็ว นั้น จำเป็นจะต้องจัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้กับผู้รับ และจะเห็นได้ว่า ประสบการณ์ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้เมื่ออยู่ด้วยกันหลายอย่าง ดังเช่นที่ Edgar Dale (1969) ได้จัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยเขียนไว้ในรูปของกรวยประสบการณ์ การจัดแบ่งกรวยประสบการณ์ของ Edgar Dale นั้นมีลักษณะการเรียงลำดับความเป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งได้ใช้วัสดุอุปกรณ์และวิธีการต่าง ๆ เป็นสื่อช่วยสร้างให้เกิดประสบการณ์ เช่น ประสบการณ์ที่ได้จากการชมภาพยนตร์ โทรทัศน์ ฟังวิทยุ ดูรูปภาพ เป็นต้น แต่การจัดประสบการณ์ดังกล่าวมิได้หมายความว่า ประสบการณ์ประเภทรูปธรรมจะเป็นประสบการณ์ที่ดีกว่าประสบการณ์ที่เป็นนามธรรมเสมอไป ทั้งนี้เพราะการจัดประสบการณ์ใดให้แก่ผู้รับนั้น ต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมอื่น ๆ ด้วย เช่น สภาพแวดล้อม วัตถุประสงค์ เนื้อหาความรู้ โดยเฉพาะสภาพสังคมในชนบทซึ่งมีข้อจำกัดในด้านต่างๆ เช่น การมีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณในการจัดหาสื่อที่ให้ผู้รับทั้งภาพและเสียง อันได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ เป็นการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้งทางตา และทางหู ซึ่งการจัดประสบการณ์ดังกล่าวจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการรับรู้ได้ถึง 88 % ของการรับรู้ประสาทสัมผัสทั้งห้า นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องบุคลากรที่จะออกไปเผยแพร่ความรู้ เป็นต้นว่าการจัดนิทรรศการ การสาธิตให้กับประชาชนในทุกพื้นที่ ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะเป็นการจัดประสบการณ์ให้ผู้รับสามารถรับรู้ได้หลาย ๆ ด้าน

การเรียนรู้จะเกิดประสิทธิภาพสูงสุดย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง และเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้ส่งถ่ายทอดความรู้ ข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น ได้แก่ สื่อต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นตัวกลางที่ผู้ส่งใช้ในการสื่อสาร หรือสื่อความหมาย เพื่อให้ผู้รับเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ (ชม ภูมิภาค, 2524) เช่นเดียวกับที่ Wilbur Schramm (อ้างอิงในวารินทร์ รัชมีพรหม, 2531) ได้กล่าวว่า "การสื่อสาร หรือการสื่อความหมายจะเกิดขึ้นได้เฉพาะตรงส่วนที่ผู้ส่ง และผู้รับมีประสบการณ์ร่วมกันเท่านั้น"

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2533) ได้ให้ความหมายสื่อโดยทั่วไปว่าหมายถึง "ตัวกลางหรือ ระหว่าง ซึ่งในที่นี้หากจะพิจารณาในแง่ของการสื่อสารแล้ว สื่อจะหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่

เป็นพาหะนำความรู้ หรือสารสนเทศ (Information) ระหว่างผู้ส่งกับผู้รับ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ และอื่น ๆ

การพัฒนางานสาธารณสุข โดยเฉพาะในด้านการเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ไปสู่ประชาชนนั้น สื่อจึงมีความสำคัญในการที่จะเป็นตัวกลางหรือพาหะนำความรู้ ข้อมูลข่าวสาร แนวความคิดต่าง ๆ จากหน่วยงานของรัฐ ไปสู่ประชาชนในชนบทห่างไกลได้ โดยเฉพาะหมู่บ้าน ชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีพื้นที่กว้างกว่าทุกภาค แต่ลักษณะภูมิประเทศของแต่ละหมู่บ้าน แต่ละจังหวัดอยู่ห่างไกลกัน จึงเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการพัฒนางานสาธารณสุข และการพัฒนาชนบทในด้านอื่น ๆ

จากการประชุมขององค์การอนามัยโลก ที่ประเทศรัสเซีย พ.ศ. 2521 ที่ประชุมได้มีการกำหนดนโยบายที่แน่ชัดว่า ภายในปี 2543 ประชาชนทุกคนในโลก ควรจะต้องมีโอกาสและสิทธิเท่าเทียมกันในเรื่องสุขภาพอนามัยที่ดีของตนเอง ซึ่งประเทศหรือรัฐจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ และดำเนินกลวิธีที่เหมาะสมและถูกต้อง เพื่อให้เกิดผลดังกล่าวให้จงได้ และในที่ที่สุดที่ประชุมได้มีการตกลงและประกาศว่า "การสาธารณสุขมูลฐานเป็นกลวิธีที่จะนำไปสู่การมีสุขภาพอนามัยที่ดีสมบูรณ์ของประชาชนทุกคนทั่วโลกในปี 2543" ทั้งนี้เพราะการสาธารณสุขมูลฐานมีหลักการที่มุ่งเน้นความร่วมมือระหว่างประชาชนกับประชาชน และประชาชนกับองค์กรของรัฐในการพัฒนาให้สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ซึ่งประเทศไทยได้ร่วมลงนามในสัญญาบัตรกับองค์การอนามัยโลก และประเทศสมาชิกอื่น ๆ เพื่อเป็นการยืนยันว่าประเทศไทยเห็นด้วยและพร้อมจะสนับสนุนกลวิธีการสาธารณสุขมูลฐาน เนื่องจากได้ตระหนักว่า การที่จะบรรลุสุขภาพดีถ้วนหน้าได้นั้น สักทั้งทรัพยากรของรัฐ หรือองค์กรระหว่างประเทศที่มีอยู่จำกัดคงจะไม่เพียงพอ จำเป็นจะต้องพัฒนาความสามารถของประชาชนในการพึ่งตนเองทางด้านสาธารณสุขให้มากขึ้น (เทอดพงษ์ ไชยพันธ์, 2531)

การดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานนั้น แต่ละประเทศจะมีวิธีการดำเนินงานที่แตกต่างกันออกไป ตามความเหมาะสม และนโยบายของแต่ละประเทศ ซึ่งการสาธารณสุขมูลฐานของประเทศไทยนั้น กระทรวงสาธารณสุขได้ให้ความหมายไว้ว่า

"การสาธารณสุขมูลฐาน คือ แนวทางการดำเนินงานทางด้านสาธารณสุขที่ผสมผสาน บริการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การให้การรักษายาบาล และการฟื้นฟูสภาพผู้ป่วยโดย

อาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน และความร่วมมือของส่วนราชการในการบรรลุผลการดำเนินงาน ทั้งนี้มุ่งที่จะดำเนินงานโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพในชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และลักษณะสังคมของประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งสามารถแก้ปัญหาสุขภาพได้ทันตามความต้องการ ทั้งนี้การดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานจะ เชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นอื่น ๆ โดยอาศัยการสนับสนุนจากระบบบริการสาธารณสุขของรัฐในลักษณะของการรับช่วงต่อจากท้องถิ่น และการพัฒนาระบบสื่อสารในชุมชน"

นอกจากนี้แล้วยังมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชาชนได้รับการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตให้ทั่วถึงกัน โดยการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ ความสามารถในการจัดการแก้ไขปัญหาสาธารณสุขที่จำเป็นสำหรับหมู่บ้าน และสามารถที่จะช่วยเหลือดูแลและพัฒนาสุขภาพอนามัยของตนเอง ตลอดจนผู้อื่นได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้โดยอาศัยความร่วมมือของชุมชนในการใช้ทรัพยากร และเทคโนโลยีที่เหมาะสมในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากองค์กรของรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ประชาชนทุกคนมีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ (กุหลาบ รัตนสังขธรรม, 2531)

องค์ประกอบของการบริการสาธารณสุขมูลฐานที่จำเป็นสำหรับประชาชนนั้น ประเทศไทยได้กำหนดไว้ 14 องค์ประกอบ (สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน, 2535) ดังนี้

1. การสุขศึกษา
2. การควบคุมโรคในท้องถิ่น
3. สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและการจัดหาน้ำสะอาด
4. การให้วัคซีนป้องกันโรค
5. การส่งเสริมโภชนาการ
6. การรักษาพยาบาลโรคง่าย ๆ ที่พบในท้องถิ่น
7. การอนามัยแม่และเด็ก และการวางแผนครอบครัว
8. การทันตสาธารณสุข
9. การจัดทำมียาที่จำเป็นไว้ใช้ในหมู่บ้าน
10. การสุขภาพจิต
11. การป้องกันและควบคุมโรคเอดส์

12. การป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุ อุบัติภัยและโรคมืดติดต่อ
13. การคุ้มครองผู้บริโภค
14. การป้องกันและแก้ไขมลภาวะและสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษเป็นภัย

ในการพัฒนางานสาธารณสุข ให้ประสบความสำเร็จนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือในการดำเนินงานจากหลาย ๆ ฝ่าย ด้วยวิธีการและกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไป แต่การพัฒนางานสาธารณสุขทางด้านการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารนั้น สื่อที่จะเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ จากหน่วยงานของรัฐไปสู่ประชาชนในระดับชุมชนตามกลวิธีการสาธารณสุขมูลฐาน และสนองนโยบายการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารตามแผนพัฒนางานสาธารณสุขฉบับที่ 7 (2535-2539) ที่สำคัญนั้นได้แก่ หอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น และประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ มีส่วนร่วมและเป็นผู้ดำเนินงานเองโดยรัฐ เป็นผู้ให้การสนับสนุนในด้านวิชาการ เอกสารต่าง ๆ และให้คำแนะนำในการดำเนินงาน

หอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน หมายถึง ระบบการกระจายเสียงโดยผ่านลำโพงที่ติดตั้งไว้ ปลายเสา ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านจะมีจำนวนลำโพงหรือเสาแตกต่างกันไป ซึ่งแต่เดิมระบบนี้ชาวบ้านนิยมาใช้งานบุญ งานประเพณีต่าง ๆ มาช้านาน ต่อมารัฐบาลได้เล็งเห็นประโยชน์และความสำคัญ จึงได้มีการนำเครื่องขยายเสียงที่มีอยู่ในหมู่บ้าน วัด โรงเรียน มาติดตั้งเป็นหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน หรือเสียงตามสายประจำหมู่บ้าน และได้มีการทดลองเผยแพร่ความรู้ผ่านทางหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน พบว่าหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านมีส่วนช่วยทำให้ประชาชนได้เพิ่มพูนความรู้ และทัศนคติเกี่ยวกับหัวข้อปัญหาที่ใช้รณรงค์ผ่านหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน เพิ่มขึ้นจึงได้มีการสนับสนุนการดำเนินงานการเผยแพร่ความรู้สู่ประชาชนในหมู่บ้านตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา

อาจกล่าวได้ว่า หอกระจายข่าวสารหมู่บ้านเป็นสื่อทางเสียงที่มีประสิทธิภาพที่สุดชนิดหนึ่งในการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนในเขตชนบท (คมสัน หุตะแพทย์, 2535) เป็นสื่อเฉพาะกิจที่ใช้ในการกระจายเสียงเผยแพร่ข่าวสารความรู้เพื่อประโยชน์เฉพาะภายในชุมชน สามารถส่งข่าวสารไปยังกลุ่มผู้รับหรือผู้ฟังได้เป็นจำนวนมากและรับได้พร้อม ๆ กัน ประชาชนที่อ่านหนังสือไม่ออกก็สามารถเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ได้ ผู้รับสามารถที่จะรับฟังในขณะปฏิบัติงานอื่นได้ด้วย ในปัจจุบันสื่อชนิดนี้ก็มีอยู่เกือบทุกหมู่บ้านของประเทศ

การสาธารณสุขมูลฐานมีนโยบายที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนางานสาธารณสุขในทุก ๆ ด้าน และหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ได้สนองนโยบายสาธารณสุขมูลฐาน โดยประชาชนจะเป็นผู้ดำเนินงานหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านเอง ซึ่งผู้ดำเนินงานหรือผู้รับผิดชอบเหล่านี้ เป็นผู้ที่อาสาสมัครเข้ามาทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวมทั้งความรู้ด้านสาธารณสุขให้กับประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ส่วนการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน เพื่อให้มีการดำเนินงานที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพนั้น กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นกระทรวงหลักในการให้การสนับสนุนการติดตั้งและดำเนินงานหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านไว้ดังนี้

1. สืบรวจวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชน แล้วนำมาวางแผนในการเผยแพร่ความรู้เพื่อแก้ปัญหาต่อไป
2. จัดทำตารางออกอากาศประจำวัน คณะกรรมการทุกฝ่ายจะต้องร่วมกันกำหนดตาราง และเนื้อหาในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้สอดคล้องผสมผสานเพื่อแก้ปัญหาเดียวกัน
3. หาความรู้ ข้อมูล ข่าวสารที่จะนำมาเผยแพร่ตามตารางการกระจายเสียง
4. ร่วมมือกันผลิตรายการ ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น บทสนทนา การสัมภาษณ์
5. การจัดหาทุน ในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน จะต้องมีการใช้จ่ายต่าง ๆ ได้แก่ ค่าไฟฟ้า ค่าแถบบันทึกเสียง ค่าซ่อมบำรุงอุปกรณ์ ซึ่งอาจทำได้โดยวิธีรับบริจาค การจัดมหรสพ จัดตลาดนัด ให้เช่าเครื่องขยายเสียง
6. การติดตามผลและประเมินผล

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า หอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน เป็นระบบกระจายเสียงที่ชาวบ้านนำมาใช้ในกิจกรรมสาธารณะประจำหมู่บ้านมานานแล้ว เมื่อมีการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐานซึ่งมีนโยบายมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และนำเทคโนโลยีที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการดำเนินงาน ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้เล็งเห็นว่าเครื่องขยายเสียงเป็นสื่อที่มีระบบการทำงานคล้ายกับวิทยุกระจายเสียง และเป็นสื่อที่จะช่วยเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง จึงได้มีการทดลองใช้ และพบว่ามียผลในการช่วยทำให้ประชาชนมีความรู้ในเรื่องที่เผยแพร่ได้เป็นอย่างดี และได้มีการพัฒนา สนับสนุนการใช้หอกระจายข่าวสารหมู่บ้านตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แต่การสนับสนุนนั้นไม่ได้มีเพียงกระทรวงสาธารณสุขแต่เพียงกระทรวงเดียวเท่านั้น

เพราะการที่จะพัฒนาให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดีจนหน้าได้ ในขณะที่รัฐบาลได้มีนโยบายให้มีความดำเนินงานโดยการประสานความร่วมมือจาก 4 กระทรวงหลัก (กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์) ซึ่งได้ให้การสนับสนุน ดังนี้

1. สนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เพื่อนำไปเปิดกระจายเสียงไปสู่ประชาชน
2. สนับสนุนด้านวิชาการ ประชุมชี้แจงและจัดฝึกอบรมให้แก่ ผู้รับผิดชอบการดำเนินงานเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจวิธีการดำเนินงาน และสามารถนำไปปฏิบัติในหมู่บ้านของตนเองได้
3. สนับสนุนสื่อต่าง ๆ เช่น แถบเสียงรายการความรู้ บทความ วารสาร แผ่นพับต่าง ๆ เป็นต้น

นอกจากจะให้การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านแล้ว หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบ ยังได้มีการพาไปศึกษาดูงานหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านดีเด่นอีกด้วย เพื่อให้ผู้รับผิดชอบได้มีประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น และเป็นแบบอย่างในการดำเนินงาน และนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานในหมู่บ้านของตนเองต่อไป

จะเห็นว่าการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านนั้น รัฐได้ให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีระบบและเป็นแบบแผนมากยิ่งขึ้น และทุกปีก็จะมีการจัดประกวดหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านดีเด่น เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้รับผิดชอบการดำเนินงาน และเป็นกลวิธีหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้ผู้รับผิดชอบหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องหันมาพัฒนา ปรับปรุงหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนเอง ให้มีประสิทธิภาพในการเผยแพร่ความรู้สู่ประชาชนมากขึ้น ซึ่งการที่จะได้รับรางวัลหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านดีเด่นนั้น จะต้องผ่านเกณฑ์การพิจารณาตามที่กระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดไว้

และเมื่อพิจารณาเกณฑ์ต่าง ๆ ของการประกวดแล้ว จะเห็นว่าหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านดีเด่นนั้น มีลักษณะที่เด่นชัดก็คือ มีการดำเนินงานอย่างมีระบบและต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านดีเด่นนั้นได้ทำหน้าที่ตามบทบาทของหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านที่การดำเนินงานผู้รับผิดชอบที่เป็นกลุ่มบุคคล ซึ่งจะทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้น ๆ มีโอกาสที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารความรู้ต่าง ๆ จากหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง และเป็นประจักษ์มากกว่าประชาชน

ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านทั่ว ๆ ไป ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนมีความรู้ ทักษะคิด เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย เพิ่มมากขึ้น (ธงชัย เล็กกัมพร, 2530 วิจารย์ คหัญญา, 2531) ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพที่ดีในที่สุด อันจะส่งผลให้การสาธารณสุขมูลฐานดำเนินงานไปสู่ จุดมุ่งหมายได้เร็วยิ่งขึ้น

แต่จากความเป็นจริงปรากฏว่าหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านทั้งประเทศมี 39,348 หอ และที่ได้ทำหน้าที่ตามบทบาทในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารไปสู่ประชาชนจนได้รับการยกย่องว่า ดีเด่นมีเพียง 782 หอ หากคิดเป็นร้อยละ ของหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านทั้งประเทศ ซึ่งมี เพียง ร้อยละ 2 เท่านั้น ส่วนจำนวนหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านโดยทั่ว ๆ ไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีประมาณ ร้อยละ 53 ของจำนวนหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านทั่วประเทศ (กองสุขศึกษา, ฝ่ายแผนงานและประเมินผล, 2536) ซึ่งมีปริมาณมากกว่า 3 ภาครวมกัน ดังนั้นจึง เป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่า สภาพ และปัญหาเกี่ยวกับหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านในการเผยแพร่ ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่ว ๆ ไป ว่ามีการปฏิบัติหน้าที่ ในการเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐานอย่างไรบ้าง ได้ทำหน้าที่ตามบทบาทของหอกระจาย- ข่าวสารหมู่บ้านมากน้อยเพียงใด

ในส่วนของผู้รับก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านจะเป็นตัวกลาง สำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ทางด้านสาธารณสุขมูลฐานไปสู่ประชาชน และเข้า ถึงประชาชนในหมู่บ้านชนบทได้มากที่สุด แต่รูปแบบของการสื่อสารโดยผ่านหอกระจายข่าวสาร นั้นเป็นลักษณะการสื่อสารทางเดียว เมื่อกระจายเสียงไปแล้วผู้รับไม่สามารถซักถามได้ และผู้ ดำเนินรายการก็ไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่า ผู้รับมีความพอใจต่อเนื้อหาข่าวสารที่ส่งไปหรือไม่ และ ตรงกับความต้องการของประชาชนที่มีต่อการเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐานของหอ- กระจายข่าวสารหมู่บ้านหรือไม่ จึงอาจกล่าวได้ว่า ทั้งผู้รับ และผู้ส่งก็มีส่วนสำคัญในการที่จะทำ ให้การสื่อสารนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้ ดังนั้นเพื่อให้การเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุข- มูลฐานไปสู่ประชาชนโดยผ่านทางหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่ การมีสุขภาพที่ดีถ้วนหน้า ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นต้องศึกษาสภาพ ความต้องการ และปัญหา เกี่ยวกับหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านในการเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐานในภาคตะวันออกเฉียง- เหนือ โดยข้อมูลที่ได้สามารถใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินงานหอกระจาย- ข่าวสารหมู่บ้านให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เป็นแนวทางในการผลิตสื่อแถบเสียงรายการความรู้ด้าน สาธารณสุขมูลฐานทางหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเป็นแนวทาง

ในการจัดฝึกอบรมสำหรับหน่วยงานที่จัดฝึกอบรมให้กับผู้รับผิดชอบฝ่ายสาธารณสุขของหอกระจาย-
ข่าวสารหมู่บ้าน ให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด
และบรรลุวัตถุประสงค์ของการเผยแพร่ความรู้ทางด้านสาธารณสุขมูลฐานทางหอกระจาย-
ข่าวสารหมู่บ้าน ตามกลวิธีงานสาธารณสุขมูลฐาน อันจะนำไปสู่การมีสุขภาพดีถ้วนหน้าของ
ประชาชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านในการเผยแพร่ความรู้
ด้านสาธารณสุขมูลฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในด้าน สถานที่ตั้ง วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร
และการดำเนินงานเผยแพร่ความรู้
2. เพื่อศึกษาความต้องการของประชาชนเกี่ยวกับหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน ใน
การเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในด้านวิธีการนำเสนอ
รูปแบบการนำเสนอ เนื้อหาที่นำเสนอ และการติดตามผลการเผยแพร่ความรู้
3. เพื่อศึกษาปัญหาเกี่ยวกับหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน ในการเผยแพร่ความรู้ด้าน
สาธารณสุขมูลฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในด้านบุคลากรผู้รับผิดชอบ การสำรวจปัญหา
และความต้องการของชุมชน การจัดหาข้อมูล การเสนอรายการงบประมาณ และการติด
ตามผลการเผยแพร่ความรู้

คำถามในการวิจัย

1. หอกระจายข่าวสารหมู่บ้านตั้งอยู่ตำแหน่งใดของหมู่บ้าน มีวัสดุอุปกรณ์อะไรบ้าง
มากน้อยเพียงใด มีคุณภาพอย่างไร มีจำนวนบุคลากรเท่าใด
2. หอกระจายข่าวสารหมู่บ้านมีการดำเนินงานเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุข-
มูลฐานอย่างไรบ้าง
3. หอกระจายข่าวสารหมู่บ้านมีการเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐานเรื่องใด
บ้าง มากน้อยเพียงใด

4. ประชาชนมีความต้องการให้หอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน มีวิธีการนำเสนอรูปแบบการนำเสนอ เนื้อหาที่นำเสนอ และการติดตามผลการเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุข-มูลฐานอย่างไรบ้าง

5. หอกระจายข่าวสารหมู่บ้านมีปัญหาในเรื่องบุคลากรผู้รับผิดชอบ การสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน การจัดหาข้อมูล การเสนอรายการ งบประมาณ และการติดตามผลการเผยแพร่ความรู้อย่างไรบ้าง มากน้อยเพียงใด

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ หอกระจายข่าวสารหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 12 หอ ผู้รับผิดชอบการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน จำนวน 35 คน และประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป ซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน โดยบุคคลเหล่านี้ต้องอาศัยอยู่ในหมู่บ้านอย่างน้อย 1 ปี และเคยฟังรายการหอกระจายข่าวสารมาแล้วอย่างน้อย 52 ครั้ง ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ซึ่งระบุไว้ว่า ประชาชนควรได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างน้อย สัปดาห์ละ 1 ครั้ง

2. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาประเด็นสำคัญ ดังนี้

2.1 ศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านในด้าน สถานที่ตั้ง ปริมาณและคุณภาพของวัสดุอุปกรณ์ และบุคลากรผู้รับผิดชอบฝ่ายสาธารณสุข

2.2 ศึกษาการดำเนินงานเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐานเกี่ยวกับหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน ในด้านผู้รับผิดชอบ การสำรวจปัญหาและความต้องการ ความถี่ และช่วงเวลาการกระจายเสียง การนำเสนอรายการ แหล่งข้อมูลข่าวสาร การจัดหาทุน และการติดตามผลการเผยแพร่ความรู้

2.3 ศึกษาความต้องการของประชาชนเกี่ยวกับหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านในการเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐาน ในด้านวิธีการนำเสนอ รูปแบบการนำเสนอ เนื้อหาที่นำเสนอ และการติดตามผลการเผยแพร่ความรู้

2.4 ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน ในการเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐาน ในด้านบุคลากรผู้รับผิดชอบ การสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน

การจัดหาข้อมูล การเสนอรายการ งบประมาณ และการติดตามผลการเผยแพร่ความรู้

3. ประเด็นที่ศึกษาเกี่ยวกับหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน ในด้านสภาพทั่วไป การดำเนินงาน และปัญหาการดำเนินงานเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐาน จะทำการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบการดำเนินงานของหอกระจายข่าวสารของแต่ละหมู่บ้านเท่านั้น

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. สภาพ หมายถึง ลักษณะของหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทั่วไป ในด้านสถานที่ตั้ง ปริมาณและคุณภาพของวัสดุอุปกรณ์ จำนวนบุคลากร และลักษณะการดำเนินงานเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐาน ในด้านบุคลากรรับผิดชอบการสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน แหล่งข้อมูล วิธีการนำเสนอรายการ รูปแบบการนำเสนอรายการ เนื้อหาที่นำเสนอ การจัดหาทุน และการติดตามผลการดำเนินงาน

2. ความต้องการ หมายถึง สิ่งที่ประชาชนอยากให้อุหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านมีและทำ เกี่ยวกับ วิธีการนำเสนอ รูปแบบการนำเสนอ เนื้อหาที่นำเสนอ และการติดตามผลการเผยแพร่ความรู้

3. ปัญหา หมายถึง สภาพ และการดำเนินงานที่ผู้รับผิดชอบการดำเนินงานของหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน พิจารณาเห็นว่าต้องปรับปรุงแก้ไข

4. หอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน หมายถึง ระบบกระจายเสียงผ่านลำโพงที่ติดตั้งไว้ปลายเสา หรือบนหอสูง ภายในหมู่บ้าน

5. การเผยแพร่ความรู้ หมายถึง การบอกกล่าว แจ้งข่าวสารความรู้ด้วยหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน จากผู้ส่งซึ่งเป็นบุคคล ชุมชน หน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ ไปยังผู้รับกลุ่มเป้าหมายคือประชาชน เพื่อให้รับรู้รับทราบ แนวคิด และความรู้ต่าง ๆ

6. ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐาน หมายถึง สารของข้อมูล หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ 14 องค์ประกอบของการบริการงานสาธารณสุขมูลฐาน ได้แก่ การศึกษา การควบคุมโรคในท้องถิ่น สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและการจัดหาน้ำสะอาด การให้ความรู้เรื่องวัคซีนป้องกันโรค การโภชนาการ การรักษาพยาบาลโรคง่าย ๆ ที่พบในท้องถิ่น การอนามัยแม่และเด็กและการวางแผนครอบครัว การทันตสาธารณสุข การให้ความรู้เรื่องการมียาที่จำเป็นไว้ใช้ในหมู่บ้าน การสุขภาพจิต การป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ การป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุ

อุบัติเหตุและโรคไม่ติดต่อ การคุ้มครองผู้บริโภค การป้องกันและแก้ไขมลภาวะและสิ่งแวดล้อม ที่เป็นพิษเป็นภัย

7. วิธีการนำเสนอ หมายถึง กระบวนการ หรือวิธีที่จะนำเสนอเนื้อหาไปยังผู้ฟัง ได้แก่ ภาษาพูด เสียงของผู้จัดรายการ เพลงประกอบรายการ เวลากระจายเสียง เวลาการนำเสนอ

8. รูปแบบการนำเสนอรายการ หมายถึง ลักษณะหรือประเภทของรายการที่นำเสนอ ได้แก่ รายการบทความและบรรยาย รายการสนทนา รายการสัมภาษณ์ รายการข่าวสาร รายการละคร รายการเพลงพื้นบ้าน โดยมีเนื้อร้องเป็นความรู้ด้านสาธารณสุข (หมอลำ, ลิเก) รายการธรรมะ โดยมีเนื้อร้องเป็นความรู้ด้านสาธารณสุข รายการประกาศ ข้อความสั้น ๆ (สปอต)

9. การดำเนินงาน หมายถึง กระบวนการ วิธีการจัดกระทำ และการจัดกิจกรรมตามขั้นตอนในการดำเนินงานหรือกระจายข่าวสารหมู่บ้าน ในด้านที่เกี่ยวข้องกับ การจัดแบ่งผู้รับผิดชอบ การสำรวจวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน การหาข้อมูลข่าวสาร การจัดรายการ การจัดหาทุน และการติดตามผลการเผยแพร่ความรู้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบสภาพปัจจุบัน และปัญหาเกี่ยวกับหรือกระจายข่าวสารหมู่บ้าน ในการเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. ทราบความต้องการของประชาชนเกี่ยวกับหรือกระจายข่าวสารหมู่บ้าน ในการเผยแพร่ความรู้ ด้านสาธารณสุขมูลฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เป็นแนวทางในการผลิตรายการความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐานสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการผลิตสื่อแถบบันทึกเสียง และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ สนับสนุนหรือกระจายข่าวสารหมู่บ้าน